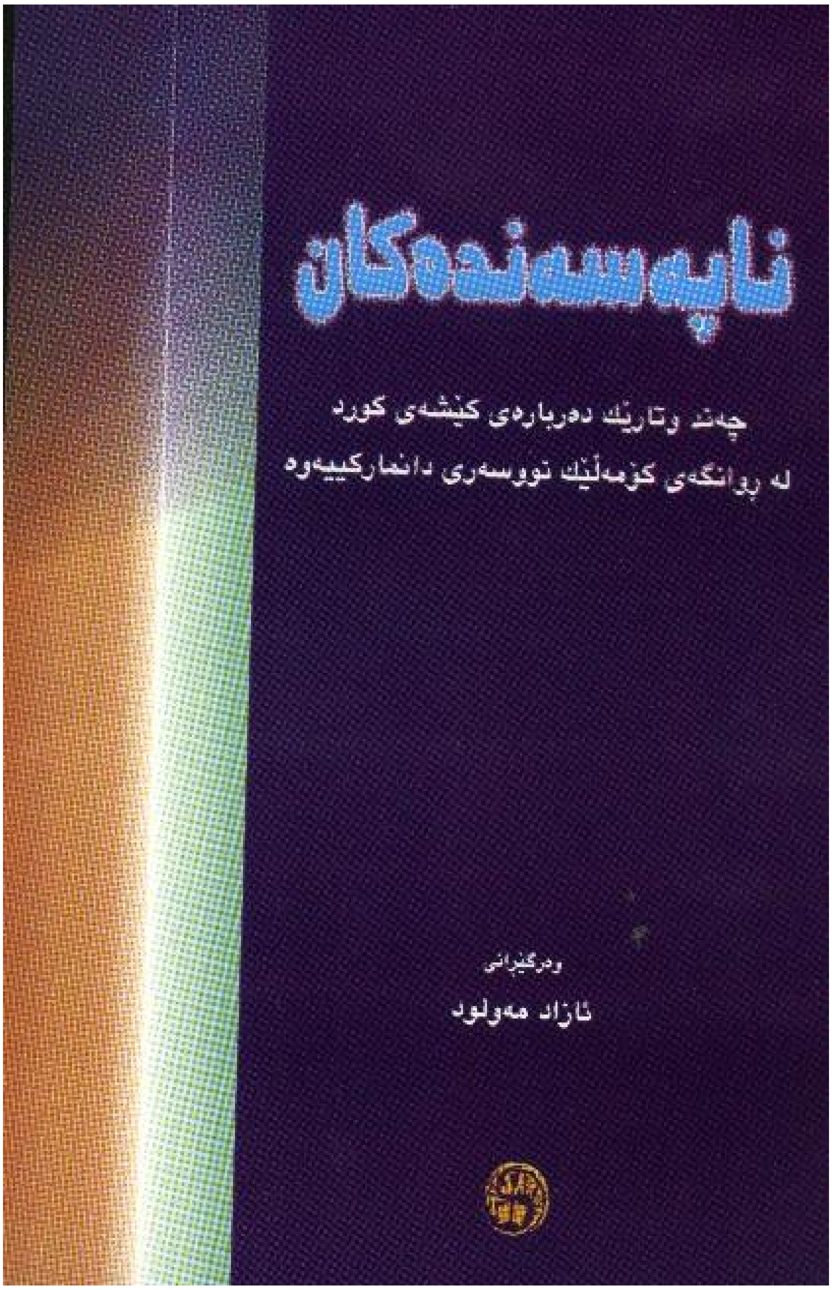
ناپەسەندەکان
چەند وتارێك دەربارەی کێشەی کورد
لە ڕوانگەی کۆمەڵێك نووسەری دانمارکییەوە
وەرگێرانی
ئازاد مەولود

چەندووشەیەك سەبارەت بە وەرگێڕانی ئەم كتێبە

ڕۆژێك لە ساڵی ١٩٩٧ لەو كتێبخانە بچووكەی نزیك ماڵەكەی خۆمان، لە دەرەوەی كۆپنهاگن، خەریك بووم چاوێكم بە ڕۆژنامەكاندا دەخشاند، لەناو لاپەڕەكانی ڕۆژنامەی (پۆلیتیكن)دا چاوم بە وێنەی بەرگی ئەم كتێبە كەوت، كە تازە دەرچووبوو و ڕیكلامی فرۆشتنی بۆ دەكرا.

كە كتێبەكەم كەوتە دەست و لە خوێندنەوەی بوومەوە، تێبینیم كرد زۆر شتی بە نرخی تێدا نووسراوە، بە تایبەت لەلایەن چەند سیاسەتناسێكەوە، كە خۆیان لە نزیكەوە ئاگاداری مەسەلەكانن.

ئەم كتێبە لە بنەڕەتدا بۆ خەڵكی دانماركی نووسراوەو كەلتوری دانماركی بە تەواوی لە شێوەی نووسینەكەدا ئامادەیە. نووسەران بە هیچ شێوەیەك پەراوێز یاخود ڕوونكردنەوەیان نەداوە لەمەڕ ئەو فاكتایانەی لە كتێبەكەدا ناویان هاتووە، لەسەر ئەو بناغەی كەوا ئەمانە شتی ناسراون لەلای خەڵكی دانماركی، بەلاّم كە من لێرەدا كتێبەكەم كردووە بە كوردی بە پێویستم زانی هەندێ پەراوێز و ڕوونكردنەوە سەبارەت بەو شتانە بنووسم، كە كورد پێیان ئاشنا نیە.

هەروەها بە پێویستم زانی خوێنەرانی نەتەوەكەم دەستیان بگاتە ئەم كتێبە و بتوانن بە زمانی خۆیان بیخوێننەوە لەبەر چەند هۆیەك:

نووسەرانی ئەم كتێبە بە گشتی لایەنگیریەكی تەواوی خەباتی نەتەوەی ئێمە دەكەن لەپێناو مافە ڕەواكانی خۆیدا، نووسینو بلاّوكردنەوەی كتێبەكەش بەم شێوە

بابەتیەی خۆی لە بەرژەوەندی ئێمە دەکەوێتەوە. سەرەڕای ئەمەش کتێبەکە باس لە زۆر ڕوداو و ڕاستی ئەوتۆ دەکا، کە نووسەران خۆیان تیایدا ئامادەبوونە. دواتر هەرچەندە ئەگەر لەم قۆناغەی ئێستامان ڕادەی تێگەیشتن و هۆشیاریی نەتەوەییمان تا ڕادەیەك بەرزبۆتەوە، بەڵام لە هەمان کاتدا گرنگە بزانین خەڵکی تر چۆن سەیری ئێمە دەکەن و بە چ چاوێك دەمان بینن و ڕایان چیە لەمەڕ ئێمە و کێشەکانی ئێمەوە.

لەلایەن تەکنیکی وەرگێڕانەوە، مەبەستم نەبووە دەقەکە بە شێوەیەك بخەمە ڕوو وەك ئەوەی نووسەرێکی کورد نووسیبێتی، بەڵکو هەوڵم داوە بەپێی توانا گیانی کەلتوری و شێوازی بیرکردنەوەی نووسەرەکان بپارێزم. وەکو ئاشکرایە کاتێ ناو بە پیتی لاتینی دەنووسرێ بەپیتی گەورە دەست پێ دەکات. لە جیاتی ئەمە ناچاربووم زۆربەی ناوەکان بخەمە ناو کەوانەوە.

هەروەها ئەگەر ناوی هەر دەزگایەك یاخود کورتکراوەی ئەم ناوە بە پیتی لاتینی وەکو *EU* یاخود *UN* هاتبێت، ئەوا هەر جاری یەکەم پەراوێزم بۆی نووسیوە، ئیتر کە دواتر دووبارەبوونەتەوە بە پێویستم نەزانیوە پەراوێز دووبارەبکەمەوە.

ناونیشانی سەرووتارەکان و ژێر سەروتارەکانم وەکو خۆی وەرگێڕاوە، ئەگەرچی تاك و تەرایان هەیە زۆر کوردی نایەنە بەر گوێ و بەر چاو، بەڵام لە دوای خوێندنەوەی پەرەگرافەکە ئەو نیمچە نامۆییە لە مانادا نامینێ. لەتەك ناوە باوەکانی مانگەکانی ساڵ، ئەو ناوانەشم بەکارهێناوە، کە لە وڵاتە ئەوروپاییەکان بەکاردێن، وەکو هەوڵێك بۆ ڕاهاتن بەو ناوانە.

من ماوەیەکی باشم لە کاتی دەستبەتاڵی خۆم (واتا دوای ئیش) بە وەرگێڕانی ئەم کتێبە بەسەربرد و ئەرکێکی زۆرم بەدەمیەوە کێشا، هیوادارم ئەم ئەرکەم بە فیڕۆ نەڕۆیشتبێ و سوودێك بگەیەنێتە ڕۆڵەکانی نەتەوە ستەمدیدەکەم.

ئازاد مەولود

پێشەکی نووسەران

زۆران خـەڵك هەنـە پەسـەندناكرێن. ئـەو خەلكانـەش زۆر جیـاوازن‌و بـە سـەر تەواوی زەویدا بلاوبوونەتەوە، بەلام بەشێكی هەرە گەورەیان _ چەندین ملیۆن _ لە رۆژهەلاتی ناوەڕاست لـە یـەك ناوچەدا دەژیـن، كـە بـەش‌و پارچـەكانی بـە لای كـەم دەكەوێتە نێو پێنج وولاتان.

دیارە هەر بە تەنها بەشبەشكردنەكەیان نیە، بەڵكو هیوا و ئاواتی ئازادی‌و مافە مرۆڤایەتیـەكان‌و سـەربەخۆیی‌و ئاسـتێكی بـەرزتری گوزەرانـە وای كـردووە پەسەندنەكرێن.

ئەو ناپەسەندانە _ كوردەكان _ لەلایەن ژمارەیەكی زۆر گـروپ‌و كۆمەڵەی دەرەوە پشتگیریان لێ دەكرێ، چونكە ئەو گروپ‌و كۆمەلانە بـە ئـەركی مرۆڤایـەتی دەزانـن، كـە یارمـەتی كوردەكان بـدەن. ئەمانـەش گروپـەكانی مـافی مرۆڤـن لـە چـەندین نەتـەوە و وولات، كە نوێنەرایەتی زۆر فەرمان‌و بۆچوونی سیاسی جیاجیا دەكەن. ئـەم گروپانـە خۆشـیان ئـەوەندە پەسـەندناكرێن، بـەلام ئاشـكرایە بـە ڕادەیـەكی زۆر كـەمتر لـە كوردەكان‌و بە دەرەنجـامێكی سـووكتر. ئەمانـە هـەوڵی ئـەوە دەدەن نـاوبژی بكـەن‌و یارمـەتی مـاددی ببەخشن‌و كێشەی كوردەكان لەلایـەنی سیاسـیەوە زوو زوو لـە نێـو پەرلەمانـە دیموكراتیـەكان بخەنـە ڕوو. ئـەم هەولانـەی ئـەو لایەنانـە دەیـدەن بـە پەسـەندنازانرێن لـەو وولاتانـەی رۆژهـەلاتی ناوەڕاسـت، كـە كوردیـان لێ دەژیـن، بـەلام لەگەڵ هێندێش نابێ وازبێنـن، بـەلكو پێویسـتە شانبەشـانی خـەباتی كوردەكان لەسـەر

خەباتی خۆیان بەردەوام بن تا ئەو ڕۆژەی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی ئەو مافانە بۆ کوردەکان دابین دەکا، کە خۆیان وەکو هەریەکێك لە ئێمە دەیانخوازن.

ئەم کتێبە بە مەبەستی ئەوە نووسراوە سەرنج بۆ مەسەلەی کوردەکان ڕابکێشی.

میللەتی کورد لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست شەڕی دەرهەق دەکرێ. پشتگیریەکی ئەوتۆیان لە ئاسیا و ئەفریقیا و ئەمەریکای لاتین نیە. بەم شێوەیە ئیتر بۆتە بەرپرسیاریەتی ئەوروپا، کە یارمەتی کوردەکان بدات. وولاتانی باکوور[1] لەم خەباتەدا ڕۆلێکی گرنگ دەگێڕن. وولاتی دانمارك نوێنەری لە کۆمەڵێك دیدار و ڕێکخراوی نێونەتەوەیی هەیە، کە دەتوانن فشار بخەنە سەر ئەو وولاتانەی کورد دەچەوسێننەوە، هەروەك بۆ نموونە ئێران، تورکیا، سوریا و عیراق. کوردەکان لە ناوچەیەکی ئەوتۆ دەژین، کە زۆر دەوڵەمەندە و پڕیەتی لە کانزا، بەلأم بوونەتە بارمتە لە نێو ئەو یاریە سیاسیە فراوانەی لە سەر پیترۆل دەکرێ. هەروەها ئەوان هەمیشە بوونەتە قوربانی سیاسەتەکانی ئاسایشو دەرەوە لەو کاتانەی دەبێتە ڕاوەڕاوی دەسەلأت وەدەسهێنان[2].

تورکیا وولاتێکی ئەوتۆیە، کە زۆربەی کوردەکانی دونیای لێ دەژی، لە هەمان کاتدا یەکێکە لەو وولاتانەی دونیا، کە زۆرترین پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤی لێ ڕوودەدا. بۆیە دەبێ هەولو بایەخدانی دانمارك لە چەند بەرەیەکەوە بخرێتە کار. دەبێ لە *UN* (نەتەوە یەکگرتووەکان)و *EU* (یەکیێتی ئەوروپا)و ئەنجوومەنی ئەوروپیو *OSCE* (ڕێکخراوی ئاسایش و هاریکاری ئەوروپی) پشتگیری لەو هەولانە بکرێ، کە پێشێلکردنی پرینسیپە دیموکراتیەکانو مافەکانی مرۆڤ بە دیکۆمەنت دەکەنو وەدیاریان دەخەن، جا ئەو پێشێلکردنانە چ لە بواری گشتی بنو چ لە حالەتی تایبەت. کۆمەڵگای نێونەتەوەیی دەبێ زێتر توندبێت لە گفتوگۆ ڕەخنامێزەکانی لەگەل ئەو وولاتانەی کەلتور و ناسنامەی کوردەکان دادەپلۆسنو سەرکوتیان دەکەنەوە.

---

[1] سوید و نەرویج و دانمارك و فینلەندا و ئایسلاندا

[2] مەبەست هەلبژاردن لە وولاتانی ڕۆژاوا.

رەچاوکردنی مافەکانی مرۆڤ کە دانیان پیانراوە، هەرگیز کەمترین داخوازیە دەبێ ئاڕاستەی حکومەتی تورکیا بکرێ. بۆیە دەبێ دەستپێشخەری سیاسی پێویست بکرێ بۆ ڕاگرتنی ئەو دەستدرێژیانەی دەکرێنە سەر کوردەکانو ئەو یاسا ئەنتی _ دیموکراتیانە ڕابگیرێن کە لە تورکیا پیادەدەکرێنو بەردەوام ڕوویان لە زیادبوون دایە.

هەروەها پێویستە دانمارك ژیانێکی لایەق بۆ ئەو کوردانەی ئێرە[٣] دابین بکات، تا دووربن لە ڕاونان لەلایەن ئەو وولاّتانەی لێیەوە هەلاّتوون. یەکگرتنی هەموو توانا دیموکراتیەکان بۆ بەرگریکردن لە مافی کوردەکان شتێکی گرنگە، چونکە ئەمە خۆی لە خۆیدا بەرگریکردنە لە دیموکراتیەتی خۆمان. ئێمە ناتوانین ئەوە قبوولّ بکەین کە وولاّتانی ئەوتۆ هەبن لەگەلّ دانمارك لە هاریکاریدا بن، بۆ نموونە لەڕیزەکانی *NATO*، لە هەمان کاتیشدا بەشداربن لە پێشێلکردنی پرینسیپە دیموکراتیە بنچینەییەکان. لەبەر ئەوە ئەرکی هەریەکێك لە ئێمەیە، چ وەکو سیاسەتمەدار و چ وەکو ڕێکخراو، لەگەلّ لایەنی بێهێز یەکگرین. ئومێدەوارین ئەم کتێبە ببێتە ئامرازێك بۆ بەهێزکردنی ئەم جۆرە هەوڵە مرۆڤایەتیانە لەپێناو گەلی کوردی پەسەندنەکراودا.

[٣] مەبەست لە دانمارکە

-بەشی یەکەم-

کوردەکان یەك نەتەوەن

نووسینی

ڤیلۆ سیگوەردسن

وولاتێك لە نزیك ئەوروپاوە هەیە خۆی بە خۆی دەڵێ دیموكراتی. ئەم وولاتە پەرلەمانێكو حكومەتێكو سەرەك كۆمارێكی هەیە و دەیەوێ پەیوەندیەكانی لەگەڵ وولاتانی ڕۆژاوا باش بێ. بۆیە لەسەر هەموو پەیمانناممە و ڕێكەوتننامە و بڕیارنامەكانی سەبارەت بە دیموكراتی، ئازادیو مافەكانی مرۆڤ ئیمزای كردووە.

هەروەها ئەم وولاتە لە كۆڕ و كۆمەڵە ڕۆژئاواییەكان وەرگیراوە و بۆتە ئەندام.

ئەم وولاتە لە ڕیزەكانی *NATO* ئەندامە، كە كۆمەڵەیەكی هاریكاری عەسكەریە لەپێناو بەرگریكردن لە دیموكراتیە ڕۆژئاواییەكانو مافەكانی مرۆڤ.

ئەم وولاتە ئەندامی ئەنجوومەنی ئەوروپا و ئەندامی *OSCE*[٤] یە. ئەم هەردوو ڕێكخراوەش پێ لەسەر ئەوە دادەگرن، كە وولاتانی ئەندام دەبێ ڕەفتاریان دروست بێت لە مەسەلەی دیموكراتیەتو مافەكانی مرۆڤ. ئەم وولاتە داوای ئەوە دەكات لە *EU* وەربگیرێتو ساڵی پار[٥] بە ڕەسمی لە یەكیێتی گومرگی ئەوروپا وەرگیرا.

لەم وولاتە نەتەوەیەك هەیە، كە نزیكەی ٢٥٪ سەرجەمی دانیشتوان پێك دێننو جیاوازن لەگەڵ باقی دانیشتوان، بەوەی زمان، كەلتور و مێژووی تایبەتی خۆیان هەیە. ئەم نەتەوەیە دەخوازن ڕێگایان پێ بدرێ تا ناسنامەی خۆیان بە هەمان شێوەو هەمان ئاستی باقی دانیشتوان لەم وولاتە پیادەبكەن. كەچی بۆیان نیە ئەمە بكەن، چونكە بەپێی دەستوور ئەم وولاتە یەك وولاتە و یەك نەتەوەو یەك زمانو یەك كەلتوری هەیە. حكومەتی وولاتەكە نەتەوەی ناوبراو بەوە تاوانباردەكا، كە دەیانەوێ خۆیان دابڕنو دەوڵەتی خۆیان دامەزرێنن. بۆیە سوپای وولاتەكە ئەو ناوچانەی داگیركردووە، كە ئەم نەتەوەیان لێ دەژیو ناوچەكەی خستۆتە ژێر باری نائاسایی عەسكەری.

ئەم وولاتە توركیایە و .... نەتەوەكەش كوردەكانن.

---

[٤] ڕێكخراوی ئاسایش و هاریكاری ئەوروپا.

[٥] لە كاتی نووسینی ئەم كتێبە لە ساڵی ١٩٩٧

رژێمی عەسکەری ڕووەکەی ئەودیوە

لە تورکیا نزیکەی نیوەی دانیشتوانە کوردەکان بە زۆرەملی لە ناوچەکانی خۆیان ڕاگوێزراون یاخود هەڵاتوون. لە ساڵی ١٩٩٢ وەوە تا ئێستا[٦] ٣٠٠٠ گوند لەلایەن سوپاوە تێك دراوەو نزیکەی دوو ملیۆن کەس ناچاری هەڵاتن کراون. لە ساڵی ١٩٨٠ وە تا ئەمڕۆ[٧] ٢١٠٠٠ کەس ژیانی لە دەست داوە لەو شەڕەی سوپا دژ بە دانیشتوانە کوردەکان دەیکا.

راونان، زیندانیکردنو ئەشکەنجەدان ژەمی ڕۆژانەن، کە دەرخواردی ئۆپۆزیسیۆنی سیاسی دەدرێن. نووسەر و ڕۆژنامەنووسو تێکۆشەرانی مافی مرۆڤ دەخرێنە زیندانو بەدرەفتاریان دەرهەق دەکرێ. رێکخستنی پیشەییو خۆپیشاندان قەدەغەن. تەنانەت ئەندامانی پەرلەمانیش دەخرێنە زیندانو ناچاری وولاتبەدەری دەکرێنو بەر گوللە دەدرێن.

لە ساڵی ١٩٦٠وە ئەم وولاتە سێ کۆدێتای عەسکەری بە خۆیەوە بینیوە. لە دوا کۆدێتا لە ساڵی ١٩٨٠ ژەنەڕاڵەکان دەستوورێکیان سەپاند، کە تا ئەمڕۆش کاری پێ دەکرێ.

لە سەرووی پەرلەمانو حکومەت، شتێك هەیە پێی دەڵێن (ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی) کە قسەی هەوەڵو ئاخیر تێیدا بەدەستی سوپاوەیە. هەموو بڕیارە

[٦] لە کاتی نووسینی ئەم کتێبە

[٧] لە کاتی نووسینی ئەم کتێبە

گرنگـەکانی حکومـەت و پەرلـەمان دەبـێ ڕەزامـەندی ئـەم ئەنجومـەنی ئاسایيشـەی لەسەر بێ.

دەسەڵاتی فراوانی سوپا لەمانەی خوارەوە دیارە:

تورکیا دووەم گەورەترین ئەندامی *NATO* یەو نزیکەی ٤٠٠٠٠٠ سەربازی لە ژێر چەك هەیە.

ساڵانە نزیکەی ٤٠ ملیار کرۆن[8] لە شەڕی ناوخۆ و داپلۆسین خەرج دەکرێ.

زۆر جار لەمـەڕ ئـەم وڵاتـە دەگوتـرێ کـەوا ڕژێمێکـی عەسـکەریە و بۆیـاغی دیموکراتی لێدراوە.

هەر لـە کاتی جـەنگی کـەنداوەوە لـە سـاڵی ١٩٩١ هاریکـاری لـە نێـوان هـەندێ ڕێکخـراوی مرۆڤایـەتی دانمارکی لـە ئارادایـە سـەبارەت بـە مەسـەلەی کوردەکـان. ئـەو ڕێکخراوانەش ئەمانەی خوارەوەن:

+ مەڵبەندی دانمارکی مافەکانی مرۆڤ.
+ ڕێکخراوی یارمەتیدانی پەناهەندەکان لە دانمارك.
+ کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان.
+ دیداری نێونەتەوەیی بزووتنەوەی کرێکاران.
+ کۆمەڵەی دۆستایەتی دانمارکی _ کوردی.

هەروەکو لە هەردوو ووتارەکانی (لاسە بۆدتـز) و (کـلاوس سلاڤنسکی)دا هـاتووە، ئێمـە هەرسـێکمان شـاندی دانمـارك بوویـن، کـە سـەرمان لـە تورکیـا و عـیراق و ناوچـە کوردیەکانی ئەم وڵاتانە دا. سەرەڕای ئـەم شـاندە سـەقامگیرە، ئـەم بەڕێزانـەش تـاك و تەرا بەشداری سەردانەکانیان کردووە:

سەرەك وەزیرانی پێشوو (ئەنکە یۆرنسن).

---

[8] بە پارەی دانمارکی، کە دەکاتە ٧ ,٥ ملیار دۆلار

ئەندامی پێشووی پەرلەمان لە حیزبی *SF* [٩] (ئێبە سترانگە).

بەڕێوەبەری نوسینگەی نەتەوە یەکگرتووەکان (کیێلد ئۆك یێ).

سەرەکی بەشی دانمارکی *PEN*[١٠] (نیلز بارفۆید).

ئامانج لەم سەردانانە ئەوە بوو مرۆڤ بچێتە ناو ئەو کێشانەی لە ئارادانو هەوڵبدات گفتوگۆیەك لە نێوان لایەنە ناتەباکان بێنێتە کایەوە. ووتوویێژ لەگەڵ وەزیرانو سەرۆکانی پارتە سیاسیەکان ئەنجام درا. سەرەڕای هەندێش کۆبوونەوە لەگەڵ کۆمەڵێکی زۆر لە ڕێکخراوە سیاسیو مرۆڤایەتیەکان کرا.

مەحزەری کۆبوونەوەکانی ئەم سەردانانە لە دوو ڕاپۆرتی وورد باسکراونو لە (مەڵبەندی دانمارکی مافی مرۆڤ) دەست دەکەون.

---

[٩] SF کورتکردنەوەی Socialistisk Folkeparti یە کە حیزبێکی چەپڕەوی دانمارکییە

[١٠] PEN کە بە مانای قەڵەم دێ، ڕێکخراوێکی نێو نەتەوەییە بۆ بەرگریکردن لە مافی نووسەرانو ئازادی ڕادەربڕین.

کوردستان لەلایەنی مێژووییەوە

مێـژووی کوردەکـان دەگەڕێتـەوە بـۆ هـەزاران سـاڵ. کوردەکـان پەیوەندیـەکی بـەهێزیان بـەو ناوچـە جوگرافیـە هەیـە، کـە پێـی دەڵێـن کوردسـتانو ڕۆڵێکی دیاریـان هەبووە لەو گۆڕانکاریانەی بە سەر ناوچەکە داهاتووەو خۆیان تێکەڵی جەنگە سیاسیو کێشە ناوچەییەکان کردووە.

خـاکی کوردسـتان نزیکـەی ٥٥٠ هـەزار کیلۆمـەتری چـوار گۆشـەیە. ناوچەیـەکی دەوڵەمەندە و پڕیەتی لە سامانی سروشتی وەکو پیترۆڵو جۆرەها کانزای تر.

هـەردوو ڕووبـاری دیجلە و فورات، کـە بەشـێکی زۆری تورکیـا و عـیراق و سـوریا ئـاودەدەن، سـەرچاوەکانیان لـە کوردسـتانەوە هـەڵدەقوڵێ. کۆنـە (ڕێگـای ئاوریشـم)، کـە ئەوروپای بە ڕۆژهەڵاتی دوور دەبەستایەوە بە کوردستاندا ڕەت دەبوو.

ئەمانـە گشـتیان وایـان کـردووە کـە ناوچەکـە بـۆ دەسـتتێوەردانو ئاژاوەنانـەوە بەرچاو بێ. هەروەها ئەم هۆکارانە بوونەتە کۆسپ لە ڕێگای یەکگرتنەوەی کوردەکان.

کوردستان هەمیشە لە ژێر دەسەڵاتی بێگانەدا بووە. ئـەمڕۆش نزیکـەی ٢٥ ملیـۆن کورد هەن لەنێوان تورکیا، ئێران، عیراق و سوریادا بەشکراون.

ئەم ژمارەیـە هـەر بـە مەزەندەیـە، لەبـەر ئـەوەی کوردەکـان ڕێگایـان نـادرێ وەکـو کورد ناونووس بکرێن. هەندێك ژمارەی تریش هەن باس لە ٤٠ ملیۆن دەکەن.

بەشـی هـەرە زۆری کوردەکـان لـە تورکیـا دەژیـن. هەمووشـیان لــە مافـە ئاسـاییە دیموکراتیو مرۆڤایەتیەکان بێبەشکراون. نزیکـەی ١٠٪ دانیشـتوانی کوردسـتانی تورکیـا

ئاسووریو ئەرمەنین. ئەمانیش لە میان کێشە زۆر و زەوەندەکان هەمان چارەنووسی کوردەکانیان هەبووە. زۆرجاری وا بووە ئەم نەتەوانە لەگەڵ یەکتری تووشی کێشەو ناخۆشی بوونە و لەلایەن هێزە بێگانەکان هاندراون تاوەکو لە دژی یەکتری بجەنگن.

زۆربەی کوردەکان بە ئاین موسڵمانن، کەچی ئاسووریو ئەرمەنیەکان عیسایین[11].

ئەم جیاوازییە ئایینیەش قۆزراوەتەوە تاوەکو تەفریقە لەنێوان ئەم کۆمەڵە خەڵکانە دروست بکرێ. تورکو فارسو عەرەبەکان، کە وەکو دراوسێ لە تەك کوردەکان دەژین، ئەوانیش لە ژێر بارودۆخی ئازاد و دیموکراتیدا ناژین. هەروەها ئەوانیش کەوتونەتە ژێر کاریگەریەتی ئەو یاسا چەوسێنەر و ئەو شەڕانەی ڕژێمەکانیان دژ بە کوردەکانیان دەیانکەن.

خەباتکردن لە پێناوی ئازادیو دیموکراتی کاردەکاتە سەر باری ئەو دراوسێیانەش.

ئەگەر هاتوو کوردەکان لە هێنانەدی مافە ئازادیو دیموکراتیەکان سەرکەون، ئەوا دوورنیە ئەم مەسەلەیە دراوسێکانیش بگرێتەوە. ئەمەش هۆیەکی ترە کەوا ڕژێمەکانی ناوچەکە هەلومەرجێکی تایبەتی بۆ کوردەکان قبوڵ ناکەن.

هەر لە دوادوایی سەدەی حەڤدەهەم یەکەم بیرۆکە سەبارەت بە کورد و کوردستان وەکو دەوڵەتی سەربەخۆ سەری هەڵدا. خەباتی کوردەکان لەپێناو وولاتێکی سەربەخۆو ئازادبوون لە ژێر دەستی بێگانەکان لە سەدەی نۆزدەهەم دەستی پێکرد.

تا ئێستا کوردەکان نەگەیشتونەتە ئامانجی خۆیان. هەرجارەی کوردەکان ڕاستدەبنەوە و شۆڕش دەکەن، دڕندانە لە سەریان دەدرێ. ئەنجامی ئەمەش ملیۆنەها کوژراو و زۆرەهای تریشن، کە ناچاری دەربەدەری دەکرێن. جیهانی دەرەوە هەمیشە بە چاوێکی پاسیف سەیری ئەم چەوساندنەوەی کردووە. وولاتانی ڕۆژئاوا بەرژەوەندی خۆیان لە کوردستانو ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست هەبووە کە ڕەچاوی بکەن. ئەمە بە ئاشکرا لەو کەم بایەخیە دیارە، کە لە ڕێککەوتننامەی ئاشتی دوا بەدوای شەڕی یەکەمی

---

[11] کریستیانن، فەلەن، گاورن، مەسیحین.

جیهانی لـە سـیڤەر *Sevres* لـە سـاڵی ١٩٢٠ بـە کوردەکـان درا. ڕێککەوتننامـەکە پـەیمانی سەربەخۆیی دایە کوردەکان. سێ ساڵ پاشتر ئەم مافـە لـە لـۆزان *Lausanne* بـە لاوەنـرا، چونکە لە دژی بەرژەوەندی لایەنە پەیوەندیدارەکان دەکەوتەوە.

(گیرت پیتەرسن) و (لاسە بۆدتز) قووڵتر باسی ئەم تروسکاییە دەکەن لە مێـژووی سیاسەتی نێودەوڵەتی.

ئەم چەوساندنەوەیە تا ئەمڕۆش بە چاوی نێگەتیف سـەیردەکرێ. لەگەڵ ئـەوەی ملیۆنەها کورد تووشی داپڵۆسینو چەوسـاندنەوە دێـن، کـەچی زۆر کـەم لەسـەر ڕژێمـە بەرپرسیارەکان دەوەستێ. بەڵکو سەرەڕای ئەم هـەموو شـتەش کـەچی هێشـتا پشـتگیری سیاسیو ئابووریو عەسکەری لەلایەن وولاتانی ڕۆژئاواوە لە تورکیا دەکرێ.

ڕێکخراوە کوردیەکان

شاندەکەی دانمارك لەگەڵ چەندەها پارتو ڕێکخراوی کوردی کۆبوونەوەی کرد. لێرەدا تەنها باسی ئەو کۆبونەوانە دەکەین، کە لەگەڵ ئەندامانی پەرلەمان لە حیزبی *DEP* (پارتی دیموکراتی)و *HADEP* (پارتی گەلی دیموکراتی) سازدران.

پارتی *HADEP* جێگرەوەی *DEP* یە لە پەرلەمان دوای ئەوەی *DEP* قەدەغەکرا. لە مانگی کانوونی یەکەم/ دیسەمبەری ساڵی ۱۹۹۳ ئێمە لەگەڵ ئەندامە کوردەکانی پەرلەمان (لەیلا زانا) و (عەلی یێگیت) کۆبووینەوە.

لە بەشەکانی تر زۆر باسی کۆبوونەوەکانی پاشتر دەکرێ لەگەڵ (لەیلا زانا)، کە ئەمڕۆ بەداخەوە حوکمی زیندانیەکی ناهەق بەسەر دەبا. لەو کاتەی (چیلەر)ی سەرەك وەزیرانی ئەوسا وایکرد کە سوپا پەرلەمانتاریکەکانی *DEP* بگرێت، (عەلی یێگیت) لە دەرەوەی وولاٌت بوو، بۆیە ئەمڕۆ لە مەنفا دەژیت.

(زانا) و (یێگیت) هەردووکیان ئەو کاتە بە نوێنەرایەتی *DEP* ئەندامی پەرلەمان بوونو ئاگاداربوون، کە مەترسی حوکم و زیندانیان لەسەرە.

کە ئێمە لە ئوتێلێك لە ئەنقەرە لەگەڵیان کۆبووینەوە، دەزگای موخابەراتی تورکی بە ئاشکرا لەوێ بوون. پشکنینو نارەحەتکردن شتی ئەوتۆ نەبوون بشاردرێنەوە. لەو کاتیدا هەڵوێستەکە لەناو پەرلەمان لە گۆڕاندا بوو و خەریك بوو دەبووە کێشەیەکی تر لەو کێشە سیاسیە زۆرانەی تورکیا. پارتی *DEP* و ژمارەیەك لە ئەندامەکانی پەرلەمان بە کاری جوداییخوازی تاوانبارکران.

هەروەها (لەیلا زانا) بەوە تاوانبارکرا، کە لەسەر بلّندگۆی پەرلەمان بە کوردی قسەیکردووە.

دوا بەدوای ئەمە *DEP* لە ساڵی ١٩٩٤ قەدەغەکرا. (لەیلا زانا) و ئەندامانی تری پەرلەمان حوکمی وا دران، کە دەگاتە ١٥ ساڵ زیندانی. پێنج ئەندامی تری پەرلەمان لەگەڵ (عەلی یێگیت) توانیان ڕاکەنە دەرەوەی تورکیا و لە زیندانکردن ڕزگاریان بێ. (یێگیت) و ئەوانی تر ئەمڕۆ لە پەرلەمانی کوردی لە مەنفا ئەندامن، کە لە دواتر هەر لەم بەشەدا زێتر لێی دەدوێین.

لە مانگی تشرینی یەکەم/ ئوکتۆبەری ساڵی ١٩٩٤ ئێمە بۆ یەکەم جار لەگەڵ (موراد بۆزلاق)ی سەرەکی کاتی *HADEP* کۆبووینەوە. سەرەکی ڕاستی *HADEP* ئەو کاتە لە زیندان بوو، چونکە لە کۆبوونەوەیەکدا لەگەڵ ژمارەیەك پەرلەمانتاری ئەوروپی باسی مەسەلەی کوردی کردبوو.

(بۆزلاق) وەکو زۆربەی سەرکردە کوردەکانی تر، کە ئێمە لەگەڵیان دانیشتین، بە گەرمی باسی چارەسەرێکی سیاسی بۆ کێشەی نێوان ڕژێمی تورکیا و کوردەکان دەکرد.

کە *DEP* هێشتا مابوو و نوێنەری لە پەرلەمان هەبوو، ئومێدێکی کزی گفتوگۆ لەنێوان ڕژێمی تورکیا و کوردەکان هەبوو، بەلأم ئەمڕۆ دوای ئەوەی *DEP* قەدەغەکراو پەرلەمانتاریکەکانی ناچاری زیندانو هەلأتن کران، دەرفەتی گفتوگۆ گەیشتۆتە ڕادەی سفر.

لە مانگی نیسان/ ئەپریلی ساڵی ١٩٩٥ ئێمە جارێکی تر لەگەڵ (موراد بۆزلاق) کۆبووینەوە. لەم ماوەیەدا *HADEP* چەند جارێك بارەگاکانی خۆی گواستبۆوە، چونکە نووسینگەکانی تێكو پێك درابوون. لە شوێنی بارەگا تازەکەشیان بۆمبایەکیان بۆ دانابوونەوە. کە ئێمە گەیشتینە ئەوێ لوولەی مەسعەدەکەمان (ئیلیڤاتۆر) بینی بە ناو یەکدا تەپابوو و نیوەی ئەو نهۆمەی بیناکە، کە *HADEP* گرتبووی، زیانی سووتانی پێگەیشتبوو.

لەو کاتە دیاربوو کە لە دوادوایی ساڵی ١٩٩٥ هەڵبژاردنی شارەوانیەکان دەکرێ. بۆیە پرسیاری ئێمە ئەوەبوو ئاخۆ *HADEP* وەکو تاکە حیزبێکی کوردی دێتەپێش و بەشداری هەڵبژاردنەکان دەکا، ئەمە لەلایەك لەلایەکی تریشەوە ئاخۆ حکومەتی تورکی دەیەوێ بوونی *HADEP* بکاتە سەرە پردێك بۆ پەیوەندیەك یاخود گفتوگۆیەك لەگەڵ بۆ نموونە *PKK*.

(بۆزلاق) ئەوەی دووپاتکردەوە کەوا کوردەکان لەسەر هەر ئاستێك ئامادەی گفتوگۆن. (ئێمە مەرجی پێشوەخت دانانێین، بەلاّم حکومەت دەبێ ئەوە دەرخات کە ئارەزووی لە گفتوگۆیە و پێویستە هەموو چالاّکیەکی عەسکەری ڕاگرێ، کە هەرگیز ناگاتە هیچ ئەنجامێك). لەبەر ئەوەی شەڕ لە ئارادایە، (بۆزلاق) بە ڕیالیستی نەدەزانی کە *PKK* ڕاستەوخۆ بێتە ناو گفتوگۆکانی نێوان حکومەتی تورکی و کۆمەڵە کوردیەکان، بەلاّم (بۆزلاق) گوتی پێویستە ڕەزامەندی *PKK* سەبارەت بەو کۆمەلاّنە لەبەرچاوبگیرێ، ئەگەر هاتوو چارەسەرێکی ڕیالیستیانە هاتەکایەوە.

(بۆزلاق) ڕای وابوو کەوا پێویستە حکومەتی تورکی ناچاری ئەم گفتوگۆیەبکرێ.

پارتی *HADEP* دەیویست ڕۆڵێك ببینی بۆ بەیەك گەیاندنی *PKK* و حکومەت.

بە پێی بۆچوونی *(موراد بۆزلاق)* *HADEP* حیزبێکی ئەوتۆیە دەیەوێ هەموو کۆمەڵە ئیتنیەکان (ڕەگەزە جۆراوجۆرەکان) بگەیەنێتە یەك. بۆیەش*(بۆزلاق)* لای وابوو تەقەراگرتن دەبێ لە هەردوولاوە بێت و حکومەت پێویستە نیشانەیەکی پۆزەتیڤ پێشانی *PKK* بدات.

لە هەڵسەنگاندنی باری سیاسی ئێستادا سەبارەت بەو سۆسیالدیموکراتانەی تازە خۆیان لێکداوە *(بۆزلاق)* گوتی، حکومەتی تورکی چەند حکومەتێکی دیموکراتیە ئەوانیش هەر ئەوەندە سۆسیالدیموکراتن.

لەو کاتەدا دوو پارتی سۆسیالدیموکرات خۆیان لێکدابوو و بەرەبەری هەڵبژاردنی شارەوانیەکان یەك حیزبیان پێکهێنابوو. *(بۆزلاق)* ئاماژەی بۆ ئەوە کرد، هەرچەندە

ژمارەیەك لە ئەندامانی پەرلەمان لە سۆسیالدیموکراتەکان، کە *HADEP* پەیوەندی لەگەڵیان هەبووە، هەڵوێستی پۆزەتیڤیان بەرامبەر کوردەکان هەبووە، بەڵام لەگەڵ هەندێش یەکێك لەو دوو پارتە کە *SHP* ە هاوبەش بووە لە سەرکوتکردنەوەی *DEP*. سۆسیالدیموکراتە تازەکە بە پێی بۆچوونی (بۆزلاق هەوڵی ئەوە نادا چارەسەرێکی ئاشتیانە بێنێتەئاراوە، بەڵکو ئایدیۆلۆژیاکەی وەکو حیزبە بۆرژواکان لەسەر بناغەی کەمالیزم دامەزراوە.

پارتی *HADEP* لە هەندێك حیزبی چەپڕەوی بچووك بترازێ، ڕازی نەبوو هاوکاری لەگەڵ زۆربەی پارتەکانی ناو پەرلەمان بکات. سەرۆکی *HADEP* لەو قەناعەتەدا بوو، کە کوردەکان لە هەڵبژاردنی داهاتوو پێشکەوتن وەدەست دێنن. وا دیاربوو، هەروەك لە بەشەکەی (لاسە بۆدتز) لە نزیکترەوە باس دەکرێ، کەوا *HADEP* لە هەڵبژاردندا لە بەرامبەر حیزبی ڕەفاهی ئیسلامیدا تووشی پاشەکشەهاتبوو. (بۆزلاق) و تەواوی سەرکردایەتی *HADEP* لەوساوە و لە دوای بەستنی کۆنگرەی ساڵانەیان لە ١٩٩٦ بۆ ماوەی دووردرێژ حوکمی زیندان کراون. دوو گەنج لە دوای کۆنگرەکە ئاڵای تورکیایان داگرتبوو. ئەم ڕووداوە وای کرد تووڕەیی حکومەت بتەقێتەوە. موددەعی عامی دادگای ئاسایشی دەوڵەت لە کاتی لە دادگاداندا داوای کردبوو ئەم دوو کەسە لە سێدارە بدرێن، هەرچەندە تورکیاش وەکو دانمارك پرۆتۆکۆلی پاشکۆی پەیماننامەی مافی مرۆڤی ئەوروپای مۆرکردووە، کە لە سێدارەدان قەدەغەدەکات. ڕێکخراوی *Kurdish Human Rights Project*، کە دەزگایەکی یاسایی مافی مرۆڤە لە لەندەن، بە دوای مەسەلەی *HADEP* دا چووەو پشتگیریکردووە، کە تا ئێستاش لە دادگای ئاسایش لە تورکیا لە ژێر هێنان و بردنە. جگە لەمە داوایەکی تریش سەبارەت بە مامەلە کردنی کوردەکان لە لایەن تورکیاوە وا بەرێگاوەیە بۆ دادگای مافەکانی مرۆڤ لە ئەوروپا.

پەرلەمانی کوردی لە مەنفا

پاش ماوەیەکی کورت لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم سوپای تورك ناوچە کوردیەکانی داگیرکرد. لە ساڵی ۱۹۲۱ تا ساڵی ۱۹۳۸ شەڕێکی توندی ڕانەگەیەندراو دژ بە کوردەکان دەگەڕا.

لە هەمان کاتدا هەڵمەتێکی گەورە خرایەکار بۆ ئەوەی کوردەکان بتوێنرێنەوە و ئینکاری بوونی خۆیان بکەن. پاشتر ناوچە کوردیەکان خرانە ژێر باری نائاسایی عەسکەری. لە دوای کۆدێتا عەسکەرییەکەی تورکیا لە ساڵی ۱۹۸۰ شەڕی قەتڵوعامی دژی کوردەکان دەستی پێکرد. لەتەك ئەمەش هوشیاریو ویستی سەربەخۆیەکی زێتر لە ای کوردەکان نەشونمای کرد.

بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد سوودی لە خەباتی ئازادی شوێنانی تری دونیا وەرگرتووە.

چەوساندنەوەی هەمیشە و ڕاونانی بەردەوام زێتر لە نیوەی کوردەکانی ناچارکردووە یان ئەوەتا بگوازنەوە ڕۆژاوای تورکیا، یاخود ڕابکەنە دەرەوەی وولآت.

زۆربەی کوردەکان ئارەزوویان لێیە بگەڕێنەوە کوردستان. کوردەکان لەپێناوی وەدیهێنانی مافی سەربەخۆیی زێتر پشتگیری تێکۆشان دەکەن، بۆ ئەمەش پێویستیان بە ئەنجوومەنێکی هاوبەشە، کە چاوی لە بەرژەوەندیەکانیان بێت.

لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی تورکیا لە ساڵی ۱۹۹۱، ۱٦ کورد هەڵبژێردران کە نوێنەری تێکۆشانی مافی کوردەکان بوون. لە هەمان کاتدا زۆر سەرەك شارەوانی کورد

هەڵبژێردران، کە لایەنگری ئەو بنەما سیاسیە بوون. هەر لەوساوە زۆر لەو نوێنەرانە کە لەلایەن گەلەوە هەڵبژێردرابوون تووشی ڕاونانو کوشتنو زیندانی کراون، یاخود ناچاری هەڵاتن کراون بۆ دەرەوەی وولاّت. بەم جۆرە کوردەکان ڕێگای نوێنەرایەتکاری پەرلەمانیان لەبەردەمدا گیرا.

لە هەمان کاتدا حکومەتی تورکیش بە ئاگا یاخود بێ ئاگا ئەو ڕێگەیەی لە خۆی بڕی، کە بتوانێ پارتە پەرلەمانتاریە شەرعیەکان وەکو نێوەند لە کێشەی تورکی _ کوردی بەکاربێنێ.

هەروەك لە بەشەکەی (کلاوس سلاڤنسکی) دەتوانی بخوێنیتەوە، کوردەکان ڕێگایان نادرێ کە خۆیان لە کۆمەڵەی کوردیدا ڕێکبخەن، هەروەها ڕێگای ئەوەشیان نادرێ، کە بە ئازادی زمانەکەی خۆیان بەکاربێنن.

ئەو جۆرە مامەلەیەی تا ئەمڕۆ لەگەڵ پارتە کوردیە پەرلەمانتاریەکانی وەکو *HADEP* و *DEP* دەکرێ، وادەکا زۆر زەحمەت بێ مرۆڤ وێنەیەکی لا دروست بێ سەبارەت بە نوێنەرایەتی ڕاستەقینەی کورد لە پەرلەمان، کۆڕ و کۆبوونەوە هەڵبژێردراوەکانی تر لەو ناوچانەی کوردیان لێ دەژی.

لە دوای جەنگی کەنداو لە ساڵی ١٩٩١ کوردستانی عیراق _ خوارووی کوردستان _ کەوتە ژێر پارێزگاری *UN*. کوردەکان ئەم ئازادیە تازە وەدەستهاتوەیان قۆزتەوەو بە هەڵبژاردن پەرلەمانێکیان دامەزراند. ئەم پەرلەمانە کوردیە لەلایەكو ئەو بێ دەرفەتیەی ناو تورکیا لەلایەکی تر بوونە هاندەری ئەوەی پەرلەمانی کوردی لە مەنفا دابمەزرێ.

لە ساڵی ١٩٩٤ کۆمیتەیەکی ئامادەکردن داندرا. دەستپێشخەرانی کۆمیتەکە ئەندامانی *DEP* و ئەندامە لە کارخراوەکانی پەرلەمانی تورکیو چەندین نوێنەرانی ڕێکخراوە سیاسیو کەلتوریە جیاجیاکان بوون.

پەرلەمانی کوردی لە مەنفا (پ ك م) لە ١٢ نیسان/ ئەپریلی ساڵی ١٩٩٥ لە شاری لاهای هۆڵەندا دامەزرا.

(پ ك م) لە ٦٨ ئەندام پێك دێت. ئەندامە کوردەکانی پەرلەمان و سەرەك شارەوانیەکانی، کە لە تورکیا لە کارخراون شوێنی هەمیشەیان هەیە. ئەوانی تر بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ لە ڕێگای کۆمەڵەیەکی نوێنەرایەتیکەر هەڵبژێردرێن. هەر هەموشیان لەنێوان کوردەکان و ئاسووریەکان و ئەرمەنیەکانی دەرەوەی تورکیا هەڵبژێردرێن. لە دوا وەرزی پەرلەمان لە ئۆسلۆ لە تشرینی یەکەم/ ئۆکتۆبەری ١٩٩٦ بڕیاردرا کە کاربکرێ بۆ ئەوەی لە ڕێگای نوێنەرانی هەڵبژێردراو لە _ کوردستانی باکوور _ پەرلەمانەکە فراوانتربکرێت.

هەموو ڕێکخراوە کوردی و ئاسووری و ئەرمەنیەکان بانگکران بۆ ئەوەی بێنە پێش و بەشداری پەرلەمانی مەنفا بکەن. هەندێ ڕێکخراو وایان بەباش زانی بەشداری نەکەن. ئەوانەش بۆرژواکان و سۆسیالدیموکراتەکان و ڕێکخراوە چەپڕەوە شۆڕشگێڕەکان بوون. لە کۆتایی ئەم بەشە لیستەیەك بە ناوی ئەو ڕێکخراوانە هەیە، کە بەشداری ئەم پەرلەمانەیان کردووە، کە تیایدا دیارە (پ ك م) تا چ ڕادەیەك بە شێوەیەکی پان و بەرین پێك هاتووە.

پەرلەمانی مەنفا و *PKK*

(پ ك م) لە لایەن حکومەتی تورکیـا و هـەندێ ڕێکخـراوی کوردی بـەوە تاوانبـار دەکرێ کە گوایە پەیوەندیەکی نزیکی بە *PKK* وە هەیـە. بـەلاّم *PKK* هیـچ نوێنـەرێکی لە نێو (پ ك م) دا نیە.

١١ ئـەندام لـە نـاو پەرلەمانەکـەدا نوێنەرایـەتی *ERNK* (ئانیـا رزگـاری نەتـەوەی کوردستان) دەکەن.

ڕێکخـراوی *ERNK* ڕێکخراوێکـی سیاسـی پاڵپشـتی *PKK* یـە، بـە هـەمان شـێوە پـەیوەندی نێـوان *IRA* و *Sien Fien*. ڕژێمـی تورکیـا دەیـەوێ وا لـە وولاّتـانی ڕۆژاوا بگەیەنێ کە ئەندامانی (پ ك م) و *DEP* تێرۆریستی کێوین و ڕێگای تونـد و تیـژی بـێ مانـا دەگرنەبـەر بـۆ گەیشـتن بـە ئامـانجی سیاسـی خۆیـان. کـە مـرۆڤ لـە نزیکـەوە ئەندامانی (پ ك م) و *DEP* دەناسێ، وێنەیەکی تەواو جیاوازی دەستگیر دەبێ.

(یەشار قایا) پیاوێکی بازرگانی بە تەمـەنی زۆر ڕێـك و پێکـە، بەڕێوەبـەری بەشـی تورکیای کۆمپانیای *SIEMENS* زیمنزی ئەلمانی بوو، خاوەنی ڕۆژنامەی *Űzğür Ğündem* ی کوردیە، سەرەکی *DEP* یە. بەلاّم توانا و کاریگەری پرۆپاگندەی ترسێنەری تورکیا لە بارەی کوردەکانەوە لەوە دیارە کە وەزیری دەرەوە[١٢] (نیلز هێلڤی پیتەرسن) رازی نـەبوو بەوەی لەگەڵ *(یەشار قایا)*ی سەرۆکی (پ ك م) کۆببێتەوە.

---

[١٢]مەبەست لە وەزیری دەرەوەی پێشووی دانمارکە.

زۆر لە ئەندامانی پەرلەمان لە حیزبی *DEP* پلە و پایەی بەرزیان لە ناو کۆمەڵگای تورکیادا هەبووە. ئەمانە لە بنەماڵەی گەورە و ناودار و هەبوو بووینە. کە لە نزیکەوە ناسیاویان لەگەڵ پەیدا دەکەیت، ئیتر زەحمەتە بەو هەڵبەستانە باوەڕ بکەیت کە دەڵێن گوایە ئەوانە مەیلی تێرۆریستیان هەیە.

گرنگترین ئامانجی (پ ك م) پاراستنی بەرژەوەندیە سیاسی و کەلتوری و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ئاسایشیەکانی کوردەکانە. ئەم پەرلەمانە لە دژی هەموو شێوەیەك لە شێوەکانی داگیرکردنی کوردوستانە و خەباتی رزگاریخوازی نەتەوەیی بە کارێکی رەوا دەزانێ. یەکێ لە ئامانجە گرنگەکانی دامەزراندنی کۆنگرەی نیشتمانی کوردوستانە.

(پ ك م) ئاواتی ئەوەیە ئەوەندەی لە توانادایە زۆرترین ژمارەی پارت و رێکخراوە کوردیەکان لە هەموو ناوچەکانی کوردوستان کۆبکاتەوە. ئەم جۆرە کۆکردنەوەیە رێگا بۆ کۆنگرەی نیشتمانی خۆش دەکا، لەسەر هەمان شێوەی *PLO* ی فەلەستینیەکان و *ANC* میللەتی خوارووی ئەفریقیا. ئومێد ئەوەیە لە رێگای کۆنگرەی نیشتمانیەوە سەرکەوتنێکی گەورەتر لە مەیدانی نێونەتەوەیی بەدەست بێ.

(پ ك م) کاری خۆی لە رێگای لێژنەیەکی کاروباری رۆژانە و کۆمەڵێك لیژنەی تایبەتی تر ئەنجام دەدا. پەرلەمان سێ مانگ جارێ کۆبوونەوەی خۆی لە یەکی لە پایتەختەکانی ئەوروپا دەکا. زۆر جاری واش هەیە کۆبوونەوەکانی لە بارەگای پەرلەمانە ئەوروپیەکان دەکات.

باڵوێزخانەکانی تورکیا ئەمەیان زۆر پێ ناخۆشە و بە توندی ناڕەزایی خۆیان لەلای وەزارەتەکانی دەرەوە و دەزگاکانی راگەیاندن دەردەبڕن.

(پ ك م) کۆبوونەوەی سێیەمی خۆی لە *Christiansborg* [13] لە کۆپنهاگن بەست. باڵوێزخانەی تورکیا ناڕەزایی خۆی گەیاندە حکومەتی دانمارك، بەڵام ناڕەزایەکەی رەت

---

[13] بارەگای پەرلەمانی دانمارکە.

کرایەوە، چونکە هەروەکو (ئێرلنگ ئولسن) ی سەرەکی پەرلەمانی دانمارك گوتی، لە دانمارك بە پێی یاسا ڕێگای کۆبوونەوەی سیاسی هەیە.

ئەم نارەزاییەی تورکیا ئەوە پێشان دەدا تا چ رادەیەك زەحمەتە کاری سیاسی لە تورکیا بکرێت و، سوپای تورك چەند لەوە دەترسێ دەنگی کورد ببێتە دەنگێکی شەرعی لە تورکیا. کاردانەوەی توندی باڵوێزخانەی تورکیا بووە هۆیەکی راستەوخۆ کە هەموو رۆژنامەکان و میدیا ئەلکترۆنیەکان باسی کۆبوونەوەکە بکەن.

ئەو کۆبوونەوە بەدیۆمە وای کرد کەوا هەر پێنج نووسەری ئەم کتێبە دەرکرێن و چیتر ڕێگایان نەدرێ جارێکی تر پێ بنێنە سەر خاکی تورکیا. بەلام جگە لەم کۆبوونەوەیە هۆیەکی ناراستەوخۆی تریش هەبوو بۆ ئەم قەدەغەیە، ئەویش کاری مرۆڤایەتیانەی چەندین ساڵەی نووسەرانی ئەم کتێبەیە لە پێناو مەسەلەی کوردا.

کۆبوونەوەکەی کۆپنهاگن لەوەی دەکۆڵیەوە ئاخۆ ئەوروپا تا چ رادەیەك توانای بەشداری چارەسەری کێشەکەی ناو تورکیای هەیە. لێژنەیەك لە سیاسەتمەدارە دانمارکیەکان لەگەڵ ژمارەیەکی زۆری جەماوەر بەشداری کۆبوونەوەکەیان کرد، بە تایبەتیش ئەو کوردانەی لێرە دەژین. لە ئەنجامی کۆبوونەوەکە هیچ چارەسەرێك بۆ کێشەکە نەهاتە دەست.

ئەوەی لێرەدا سەیرە تەنها بەشدارانی لێژنەکە لە سۆسیالدیموکراتەکان و*SE* و *Enhedslisten*[14] خرانە لیستە رەشەکەی باسمان کرد و هاتوچۆی تورکیایان لێ قەدەغە کرا.

(ڤیگۆ فیشەر) لە *Konservativ Folkeparti* پارتی میللی پارێزگاران[15] و *(یونا گرۆن)* لە پارتی *Venstre* [16] هەردووکیان بەشداری لێژنەکە بوون، کەچی نەخرانە لیستە رەشەکەوە.

---

[14]ئەمیش حیزبێکی چەپڕەوی دانمارکیە.

[15]حیزبێکی راستڕەوی دانمارکییە.

بەلاَم ئەمە لەبەر ئەوە نیە کە رژێمی تورکیا رای وایە کە ئەم دوو سیاسەتمەدارە هەلوێستیان پۆزەتیڤە سەبارەت بە باروزروفی ناو تورکیا. بە تایبەت (ڤیگۆ فیشەر) کە هەلوێستی زۆر توندە لە بەرامبەر مامەلە کردنی کوردەکان و داپلۆسین و مافەکانی مرۆڤ لە تورکیا.

ئەگەر مرۆڤ بیەوێ ئەو کێشەیەی ناو تورکیا لە رێگای گفتوگۆ چارەسەر بکات، ئەوا (پ ك م) گرنگترین کەرەستەیە بۆ ئەم مەبەستە بەکار بێت. ئەمەش بە تایبەتی لەم کاتەدا گرنگە کە گۆشەنیگا کوردیەکان چیتر نوێنەریان لە ناو پەرلەمانی تورکیادا نەماوە، بەلکو دەنگیان تەنها لەو دیو دەروازە داخراوەکانی زیندانەکان دەبیسترێن.

[١٦] زۆر سەیرە کە وشەی Venstre لە زمانی دانمارکی بە مانای چەپ دێت، بەلاَم حیزبیVenstre حیزبێکی راسترەوە.

خەباتی کەلتوری کوردەکان

کەرەستەیەکی تری گرنگی کوردەکان لە پێناوی بڕیاری مافی سەربەخۆ تەلەفزیۆنی سەتەللایتی*MED-TV* یە.

ئەم ئێستگەیە هەر لە ساڵی ١٩٩٥ وە بەرنامەکانی خۆی پەخش دەکا و هەموو ئەوروپا و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقیا دەگرێتەوە، کە ژمارەی دانیشتوانیان دەگاتە نزیکەی ٤٠٠ ملیۆن کەس.

ئێستگەکە لە ئەوروپاوە پەخش دەکرێ و دەزگای نووسین و بلاّوکردنەوەی لە ئینگلتەرا و بەلجیکا و ستۆکهۆڵم و بەرلین و مۆسکۆ هەیە. هەموو دوای نیوەڕۆیەك نزیکەی شەش سەعات بە زمانەکانی کوردی و تورکی و ئینگلیزی بەرنامەکانی بلاّو دەکاتەوە. رووبەری پرۆگرامەکانی بەقەدەر تەلەفزیۆنی دانمارك پان و بەرینە و پرۆگرامی منداڵان و لاوان و کەلتور و گفتوگۆ و دیکۆمەنت و دەنگ و باس و هتد.. بە خۆوە دەگرێ.

ئیستگەکە موڵکی تایبەتیە و لە لایەن دەستپێشخەرانی تایبەتیەوە دامەزراوە، کە لایەنگیری تێکۆشانی کوردەکانن. هەر بۆیەشە ئێستگەکە پشتگیری پەرلەمانی مەنفا و *PKK* دەکات.

ئەمە بۆتە دڕکێك و چەقیوەتە چاوی تورکیا، کە زەختی خستۆتە سەر زۆربەی حکومەتە ئەوروپیەکان تاوەکو *MED-TV* قەدەغە بکەن. ئەمە زۆر جاری وابووە سەری گرتووە، بەلاّم ئێستگەکە جارێکی تر و لە شوێنێکی تر سەری هەڵداوەتەوە و

بەرنامەکانی دیسان سەر لە نوێ پەخش کردۆتەوە. سەرەڕای ئەمەش حکومەتی تورك هەوڵی ئەوە دەدات نەهێڵێ ئەنتێنی پەرەپۆل لە ناوچە کوردیەکان بفرۆشرێ، تاوەکو رێی ئەوە لە کوردەکان بگرێ کە هیچیان لە *MED-TV* یەوە پێ بگات.

ئێزگەی *MED-TV* یەکێکە لە بەنرخترین کەرەستەکانی خەباتی ئاشتیانەی کوردەکان لە پێناو سەربەخۆیی. هەروەها ئەم ئێستگەیە دەتوانی هاوبەش بێ لە کردنەوەی چەندین دەرگای دیپلۆماسی، هیوادارین ببێتە هۆی کەمبوونەوەی ئازار و ئەشکەنجە و قوربانی گیانی لەم کێشە بەلآیەدا.

لە دەزگا بە نرخەکانی تر بۆ گەڕان بە دوای چارەسەرێکی ئاشتیانەی ئەو کێشەیەی ناو تورکیا، پێویستە ناوی نووسینگەکانی راگەیاندنی *ERNK* بێنین کە لە ئەوروپا بلآو بوونەتەوە و لە کۆپنهاگنیش هەیە.

هەروەکو لە پێشەوە باسمان کرد *ERNK* رێکخراوی سیاسی پاڵپشتی *PKK* یە.

لە سەردەمی رژێمی ئەپارتاید لە وولآتی خوارووی ئەفریقیا *ANC* دەزگایەکی راگەیاندنی لە کۆپنهاگن هەبوو، بۆ زۆرایەتیە رەشپێستەکان وەکو باڵوێزخانەیەك وابوو. کۆمەڵآنێکی زۆر لە گروپە شۆڕشگێڕەکان بۆ ماوەی چەندین ساڵ ماوەیان بۆ رەخسا (باڵوێزخانە) ی ناڕاستەوخۆ بکەنەوە، کە زمانی حاڵی سیاسی ئەم گروپانە بوو. نووسینگەی *ERNK* لە کۆپنهاگن کارێکی دیپلۆماسی مەزن رادەپەڕێنێ. لێرەش باڵوێزخانەی تورکیا هەوڵی دا ئەم نووسینگەیە بە داخستن بدات، بەلآم هەوڵەکەی سەری نەگرت.

نووسینگەکە پەیوەندی چاکی لەگەل سیاسەتمەدارانی دانمارك و رێکخراوە مرۆڤایەتیەکان هەیە. هەروەها ئەمان دەستیان هەبووە لە رێکخستنی جۆرەها کۆبوونەوەی گشتی بە بەشداری زۆربەی پارتەکان. لە یەکێ لە کۆبوونەوەکان لە *Christiansborg* وا رێککەوت باڵوێزی ئەوسای تورکیا لە هەمان ریز وەکو یەکێ لە نوێنەرانی (پ ك م) دابنیشێ.لەگەل هێندێش کۆبوونەوەکە لە *MED-TV* پیشان درا.

یەکێك لە دەسپێشخەریە گرنگەکانی نووسینگەکانی *ERNK* لە وولاّتانی باکوور، دامەزراندنی (ئەنجومەنی کوردی - باکوور) ە. ئەم ئەنجومەنە لە پارتە بۆرژوا و سۆسیالیستەکان و خەڵکانی رێکخراوە مرۆڤایەتیەکان لە وولاّتانی باکوور پێك هاتووە. ئامانجیش ئەوەیە کە گروپێك دابمەزرێ بۆ کارکردن لە پێناو هێنانەدی گفتوگۆیەك لە نێوان لایەنە دژ بە یەکەکان لە کێشەکەی تورکیا.

جگە لەمانەش یەکییێتیەکی کۆمەڵە کەلتوری و کۆمەلاّیەتیە کوردیەکان لە دانمارك هەیە، کە هەموو ئەم کۆمەلاّنەی خستۆتە ژێر چەترێکی هاوبەشەوە و پێی دەڵێن *FEY-KURD*. ئەم کۆمەڵەیە جەژن و ئاهەنگ ساز دەکا و شوێنی کۆبوونەوە و بەیەکگەیشتنی زۆربەی کوردەکانی تورکیایە. بەم جۆرە ئەم کۆمەڵەیە هەڵوێستی بەرامبەر کێشەکەی تورکیا هەیە. کۆمەڵەکە خۆپیشاندان و کۆبوونەوەی سیاسی رێك دەخا و بە ئاشکرا پشتگیری تێکۆشانی لەپێناو سەربەخۆیی کورد دەکا و لەمەشدا تێکۆشانی *PKK*.

یەکێك لە لێپرسراوەکانی *FEY-KURD* لە ساڵی ١٩٩٤ تەقەی لێکرا و زۆر خراپ بریندار بوو. پۆلیسی دانمارکی نەیتوانی کابرای تەقەکەر بدۆزێتەوە، بەلاّم لە نێو کوردەکان هیچ گومان نییە کە ئەم کارە لە بن سەری دەزگای موخابەراتی تورکی بوو. هەر بۆیەش لای کوردەکان سەیر نیە کە پۆلیسی دانمارکی کابرای تاوانباری نەدۆزێتەوە.

لە بەشەکەی *(سۆرین سونەگۆو)* مرۆڤ زێتر دەچێتە ناو ئەم رووداوە، هەروەها باسی مەسەلەی *(کەمال کۆچ)* دەکرێ کە یەکێکە لە ئەندامە لەپێشەکانی *FEY-KURD*.

هەروەها ژمارەیەکی زۆر رێکخراوی کوردی تر لە دانمارك هەیە کە خۆیان بە گیروگرفتەکانی ناو تورکیاوە خەریك کردووە، کارێکی چاك ئەنجام دەدەن. ئەمانە لێرەدا باسیان نەکراوە، چونکە ئەم ووتارە بۆ باسی پەرلەمانی مەنفا و ئەو رێکخراوانەی لایەنگیری ئەو پەرلەمانە دەکەن، تەرخان کراوە.

پاڵپشتیی دانمارك بۆ خەباتی کوردەکان

رژێمی تورکیا - هەر بگرە لە سەروترین ژەنەرال هەتا بچووکترین پارتی ناو پەرلەمان - بە تەواوی دژی هەموو شێوەیەك لە شێوەکانی گفتوگۆن لەگەل هەموو کوردێك.

(تورکیا یەك وولاتە، تەنها یەك میللەت لە گۆڕێیە، بۆیە گفتوگۆ لەگەل کێ بکەین).

ئەمە مانای ئەوەیە قەتلوعام و سەرکوتکردنەوە بێ راوەستان بەردەوام دەبێ. بۆیە زۆر پێویستە وولاتانی رۆژاوا و کۆمەلگای نێودەوڵەتی زەختێکی سیاسی و ئابووری لە تورکیا بکەن. باشترین شێوەش بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە، لە دەرخستنی ئەو راستیەدایە کە لایەنێکی کوردی هەیە بۆ ئەوەی گفتوگۆی لەگەڵ بکرێت. ئیتر بەم شێوەیە رژێمی تورك چیتر ناتوانێ بیانو هەڵبەستێ کە گوایە هیچ لایەنێکی بەرامبەری نیە تاوەکو گفتوگۆی لەگەڵ بکات.

هەروەکو لەبەشەکەی (لاسە بۆدتز) دا هاتووە، کاتێ (ئیساق رابین) ی سەرەك وەزیرانی ئیسرایل کەوتە بەر رەخنەی ئەوەی بەشداری گفتوگۆی دەگەڵ *PLO* کردووە، لە وەڵامدا گوتی:

(مرۆڤ لەگەڵ دوژمنی خۆی دەبێ هەوڵی ئاشتی بدات). ئەم راستیە زۆر بە ئاسایی هەمان کیشەکەی تورکیاش لە نێوان رژێمی تورکیا و کوردەکان دەگرێتەوە. بۆیە شتێکی گرنگە زەختێکی نێونەتەوەیی بکرێت تا لایەنەکان ناچاری گفتوگۆ بکات.

کوردەکـان دەیانـەوێ گفتوگۆ بکـەن. هـەموو سـەرکردە کوردەکـان وا دەڵێـن،*(عـەبدوللا ئۆجـەلان)* ی سـەرەکی *PKK* ش چـەند جـار ئەمـەی گوتـوە و نووسـیوە. بـۆ ئـەوەی پیشانیشی بـدات کـە ئەمـەی بـە راسـتی مەبەسـتە، *PKK* زۆر جـاران لـە یـەك لاوە بانگەشەی تەقە راگرتنی کردووە. کەچی لە بەرامبەری ئەمە رژێمی تورکیا زێتر ئاگری کێشەکەی خۆش کردووە.

ئەگەر دیموکراتیە رۆژاواکان بە راستی مەبەستیان بێ مافەکانی مرۆڤ لـە تورکیـا بپـارێزن و چارەسـەرێکی ئاشـتیانە بـۆ کێشـەکە بدۆزنـەوە، ئـەوا پێویسـتە لەسـەریان پەیوەندی و گفتوگۆ بە شێوەیەکی رەسمی لەگەل نوێنەرانی کوردەکان بکـەن، لەوانـەش (پ ك م) و *PKK*.

شتێکی ئاشکرایە تورکیا یەکـەم جـار زۆر بـە تونـدی نـاڕەزایی خـۆی لـە دژی ئـەم شـتە دەردەبـڕێ. دیـارە ئیسـرایلیش هـەر وای کـرد کـە وولاتـانی رۆژاوا پـەیوەندیان بـە *PLO* کـرد. بـەلاّم دوای ماوەیـەکی کـورت تورکیـا هەسـت دەکـات کـە زەختێکـی سیاسـی کەوتۆتە سـەر تـا لەگـەڵ کوردەکـان بکەوێتـە گفتوگـۆ. زۆربـەی سـەرکردە سیاسـیەکانی تورکیا زۆر (رۆژاواییین) و بەردەوام بە پەرۆشەوەن ببنە بەشێك لەو هاوبەشیە (رێك و پێـك) ە. بۆیـە زەختـی رۆژاوا زۆر کـار لـەو سیاسـەتمەدارانە دەکـات. ئەگـەر وولاتـانی رۆژاوا بەرامبــەر تورکیــا تونــدی نــەنوێنن تــاوەکو گفتوگــۆ بکــات، ئــەوا لـــە لایـــەن کوردەکانـەوە وا لێکدەدرێتــەوە کــە ئــەو وولاتانــە بــە هیــچ شــێوەیەك گــوێ نادەنــە چەوساندنەوەی کوردەکان. ئەمـە زۆر بـە روونـی لـەو نموونانـە دەردەکـەوێ کـە لـە بەشەکەی *(گیرت پیتەرسن)* دا هاتوون، سەبارەت بە پەیوەندیـەکانی نێـوان دانمـارك و تورکیا لەو دە ساڵانەی دواییدا.

کوردەکـان یـەك *نەتـەوەن*. هـەروەکو لـە پێشـتریش باسمـان کـرد و چـارێکی دانیشتوانی تورکیـا پێـك دێنـن، و لـە نزیکـەی سـێیەکی خـاکی تورکیـا دادەنیشـن. بەدبەختی ئەوان لەوەدایە کە خەڵکی هەرێمێکی سەر سنووری پڕ ئاژاوەی سیاسین لە

نێوان چەند دەوڵـەتێکدا کـە دەکەوێتـە ناوچەیـەکی ناڕەحـەتی ئـەم جیهانـە. هـەروەها خاکی کـوردان سـامانێکی زۆر گـەورەی سـەرچاوە سروشـتییەکانی گرتۆتـە خـۆی. بـەڵام سامان بە لای کوردەکانەوە پێش هەموو شتێك مافـەکانی ناسـنامە و زمـان و کـەلتوری خۆیانە.

سامانی مەتریالی کوردەکان زۆر خۆشەویستە، بـەڵام بـۆ نەتـەوەی کـورد خـۆی نـا. زۆر لـەوە دەچـێ وولاّتـانی رۆژاوا تەنـها چاویـان لـە بـەرژەوەندی خۆیانــە، و پشـتگیری خەبات و تێکۆشانی کوردەکان بۆ کەمترین مافەکانیان ناکەن.

بۆیە کوردەکان وا هەست دەکەن هیچ رێگایەکیان لـە بـەردەم نـەماوە، تەنـها ئـەوە نەبێ تەکان بدەنە تێکۆشانی توند و تیژیـان. پێویسـتە وولاّتـانی رۆژاوا رێگا لەبـەردەم ئەم توند و تیژیە بگرن، ئەمەش بەوەی زۆر لە تورکیا بکەن تا رێگای گفتوگۆ بگرێتـە بەر.

ئەم کارەش بەوە ئەنجام دەدرێ کـە لـە پێشـدا خۆیـان راسـتەوخۆ گفتوگۆ لەگـەل رێکخراوە کوردیەکان بەرپا بکەن.

پەرلەمانی کوردی لە مەنفا

ئەو پارت و ڕێکخراوە کوردییانەی لە پەرلەمانی کوردی لە مەنفادا بەشدارن:

پارتی دیموکراتی *DEP*
ڕێکخراوی ئازادی ئافرەتانی کوردوستان
یەکێتی عەلەویەکان
ڕێکخراوی لاوانی کوردوستان
یەکێتی خاوەن کارەکانی کوردوستان
بزووتنەوەی ئیسلامی کوردوستان
پارتی کۆمۆنیستی کوردوستان *KKP*
یەکێتی کوردیی زەردەشتیەکان
ئانیا رزگاری نەتەوەی کوردوستان *ERNK*
یەکێتی دیموکراتی ئاسووری
کۆنگرەی نیشتمانی کوردوستان
پارتی دیموکراتی کوردوستان *PDK*
دەوڵەتی یەکگرتووی سەربەخۆ
کۆمەڵەی کەلتوری کوردوستان
کۆبوونەوەی نیشتمانی کوردوستان
نوێنەرایەتی کوردەکانی ئوستراليا
نوێنەرایەتی کوردەکانی کەنەدا
کۆنفیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردییەکان
ڕۆشنبیرە سەربەخۆکان
یەکێتی ڕۆشنبیرانی کوردوستان